

УДК 338.439

І.В.Сідельнікова

АГРАРНИЙ СЕКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто теоретико-методологічні та практичні аспекти розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації.

Ключові слова: аграрний сектор, глобалізація, аграрний ринок, аграрна стратегія, аграрна політика, державне регулювання.

Рассмотрены теоретико-методологические и практические аспекты развития аграрного сектора экономики Украины в условиях глобализации.

Ключевые слова: аграрный сектор, глобализация, аграрный рынок, аграрная стратегия, аграрная политика, государственное регулирование.

Theoretical, methodological and practical aspects of the development of the agrarian sector of Ukrainian economy under the conditions of globalization are considered.

Key words: agricultural sector, globalization, agricultural market, agrarian strategy, agrarian policy, state regulation.

Постановка проблеми. Розвиток аграрного сектору – це динамічний процес, кожний його етап ставить нові завдання та вимагає нових шляхів їх вирішення. Аграрний сектор економіки України вступає у нову фазу свого розвитку - входження у глобальний простір. Глобалізація економіки, у тому числі її аграрної сфери, у сучасному світі є об'єктивною реальністю, невідворотнім процесом. У той же час – це процес багатоаспектний і неоднозначний, який викликає певну суперечливість, спричиняє вплив деяких дестабілізуючих факторів на розвиток аграрного сектору, особливо в умовах слабкої національної економіки та малоефективного уряду. Саме тому на даному етапі одним із актуальних напрямів економічних досліджень є вивчення тенденцій та перспектив розвитку вітчизняного аграрного сектору в умовах посилення глобалізаційних процесів та інтеграції України до світового господарства.

Аналіз актуальних досліджень. Окремі аспекти проблеми розвитку аграрного сектору відображені в працях М. Безуглого, П. Гайдуцького, Ю. Лупенка, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, Ю. Нестерчука, О. Онищенка,

Б. Пасхавера, П. Саблука, В. Юрчишина, М. Федорова, О. Шубравської та багатьох інших. Вивченню процесу агроглобалізації присвячено чимало праць зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема О. Бородіної, В. Геєця, Є. Ковальова, Е. Холт-Хіменеса, О. Шпичака та інших. Разом із тим у сучасних реаліях багато питань все ще залишаються недостатньо висвітленими та потребують подальшого наукового дослідження.

Мета статті – аналіз і виявлення основних тенденцій та перспектив подальшого розвитку вітчизняного аграрного сектору в умовах глобальних змін.

Виклад основного матеріалу. У процесі історичного розвитку сільське господарство та сільські території зазнали певних змін. Із сільського господарства в самостійні галузі виділилися первинна обробка й зберігання сільськогосподарської продукції, різні види агросервісу, комбікормова промисловість, тепличне господарство й інші види діяльності. Вони значною мірою переміщувалися на міські території, де також розташовувались об'єкти виробничої та соціальної інфраструктури, які обслуговують село. Водночас сільські території насичувалися несільськогосподарськими видами діяльності. В більшості розвинених країн жителі поселень, які формально вважаються сільськими, зайняті переважно за межами сільського господарства. Частка сільських жителів у країнах Західної Європи і США становить близько 20-25% загальної чисельності населення, а частка зайнятих у сільському господарстві – лише 3-7% від чисельності працюючих. В Україні ці показники становлять відповідно 32,4 і 19,4% (сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство) [4, с. 25]. Частка зайнятих у сільському господарстві поступово зменшується, що відповідає загальносвітовим тенденціям. Проте поки що це зумовлено не стільки техніко-технологічним прогресом, скільки негативними змінами у структурі та певним згортанням сільськогосподарського виробництва. Прикрим наслідком аграрної кризи стали суттєве зниження мотивації до праці, прогресування безробіття, бідності й трудової міграції,

занепад соціальної інфраструктури, погіршення демографічної ситуації та поступове відмирання сіл. Розв'язання перш за все даних проблем вимагає системних підходів у проведенні ринкових перетворень.

Ми поділяємо слушну думку П. Саблука та інших учених, які довели нагальність зміни парадигми розвитку економіки та її аграрного сектору: від парадигми сталого розвитку до парадигми сталого зростаючого аграрного розвитку, який відображатиме не лише необхідність забезпечення населення України та всієї планети продовольством на досягнутому рівні (стале), а й необхідність його зростання випереджаючими темпами порівняно із темпами збільшення населення [9, с.133].

Розвиток агропромислового виробництва є надзвичайно складним процесом, який повинен узгоджено розвиватися, по-перше, із вирішальними тенденціями функціонування національної економіки як макрогосподарства; по-друге, із вимогами дотримання принципів системного підходу до становлення її інститутів; по-третє, із вимогами інноваційно-інвестиційної моделі; по-четверте, із потребами сталого розвитку сільських територій, у рамках яких ведеться агропромислове виробництво; по-п'яте, із вимогами національної безпеки, у т.ч. продовольчої; по-шосте, із вимогами стандартизації виробничих і управлінських систем на основі чинних міжнародних стандартів і норм й т. ін. [4, с. 23].

Для розвитку аграрного сектору України на сучасному етапі найбільш істотним є розв'язання інституціональних проблем аграрного виробництва, найважливішими серед яких є наступні: нестабільність аграрної політики; удосконалення земельних відносин; розвиток кооперації та інтеграції; підвищення ефективності системи управління аграрного виробництва; незавершеність аграрної реформи; державне регулювання в аграрній сфері; відсутність недержавних структур захисту інтересів селян; цінова політика.

З метою удосконалення інституційного забезпечення трансформації аграрної сфери виникає першочергова необхідність прийняття законодавчих і

нормативних актів. Потрібний новий Закон України «Про сільське господарство», який би визначив пріоритетність розвитку аграрної сфери та її місце в економіці. Крім того, потрібні закони з розширення демократизації управління, зокрема, «Про фахові об'єднання», «Про паспорт сільської поселенської мережі» й інші, яких, за підрахунками, на сучасному етапі потрібно близько 80-ти [5, с. 175].

Світовий досвід показує, що вихідною базою для формування конкурентоспроможного аграрного сектору є розбудова інституціональної системи регулювання аграрного ринку, яка визначає сектори та об'єкти регуляторних впливів. В Україні галузеве регулювання здійснюють інститути, які у правовому полі, за відповідних умов, можуть впливати на ринковий процес. Проте розвиток сільського господарства в інституціональному забезпеченні успадковує ряд невідповідностей, які зумовлюють неефективність і зниження економічного інтересу в різних підприємницьких структурах. Розбудова ефективного, регульованого аграрного ринку, який би виконував покладені на нього функції, характеризується незавершеністю, яка полягає у незабезпеченні ринком сприятливого економічного механізму господарювання, а з боку держави – ефективних інституцій регулювання. Відсутнє повне законодавче забезпечення аграрного виробництва.

Підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва вимагає задіяти ефективний макроекономічний механізм регулювання економічних відносин, основними принципами якого повинні бути: введення в систему ціноутворення показника середньої норми прибутку, що забезпечить формування мінімально-відтворювального рівня цін на сільськогосподарську продукцію і створення однакових економічних умов для всіх сфер діяльності економіки країни; включення в структуру аграрного капіталу основного прибуткоутворювального фактора – вартості землі, що дасть можливість повернути сільгоспвиробникам належну їм земельну ренту; формування для стратегічно важливих видів сільськогосподарської продукції організованих

ринків, створення необхідних державних резервів, систематизація відповідних державних замовлень та регіональних закупівель, забезпечення виконання Аграрним фондом функцій, визначених законодавством; державне регулювання розміру доходів сільгосптоваровиробників на рівні, що визначається різницею між фактичною нормою прибутку в національному господарстві без аграрного сектору і фактичним рівнем норми прибутку в сільському господарстві у формі ринкової, ресурсної, цінової, фінансової, кредитної та програмно-цільової підтримки мінімально-відтворювальних цін на аграрну продукцію.

Має бути подолана тенденція, за якої через відставання в реформуванні аграрного сектору, значна частка доходу від реалізації сільськогосподарської продукції кінцевому споживачеві (особливо це стосується експорту) осідає у торговельно-посередницькому секторі та не використовується для розвитку виробництва. Цьому можуть сприяти: зменшення числа посередників у процесах оптової й роздрібної реалізації продукції; спрощення можливостей укладання експортних контрактів безпосередньо сільгоспвиробниками (у т.ч. – шляхом створення ними експортних асоціацій, надання цільових експортних кредитів тощо) та інші заходи.

Повноцінне використання аграрного потенціалу України як ресурсу міжнародної конкурентоспроможності вимагає завершення підготовчого етапу формування ринку землі у напрямі встановлення та оформлення прав власності на землю, створення механізму захисту прав власників при оренді й продажу землі, створення важелів впливу держави на ринковий обіг земель та ефективність використання сільськогосподарських угідь їх власникам в межах цільового призначення земельної ділянки. Без відповідних законодавчих зрушень та усвідомлення того факту, що земля як основний ресурс аграрного виробництва, маючи певну вартість, є величезним активом економіки, не можна вести мову про модернізацію сільськогосподарської інфраструктури, інновації, сільський розвиток на сталій основі, конкурентні переваги вітчизняних товаровиробників на світовому ринку сільськогосподарської продукції тощо.

Водночас, необхідним є створення механізму економічного стимулювання раціонального використання земель, забезпечення державного управління в частині регулювання цільового використання землі.

Як показує світовий досвід, необхідною є державна підтримка і регулювання аграрного сектору через забезпечення паритету цін на сільськогосподарську й промислову продукцію, дотування стратегічних видів сільськогосподарської продукції та продовольства. Це важливо із позицій забезпечення продовольчої безпеки України в умовах глобалізації. Пріоритетними напрямками в цьому аспекті повинні бути зміна обсягів експорту та імпорту сільськогосподарської продукції, диверсифікація виробництва, зростання купівельної спроможності населення, зміни в обсягах і структурі споживання та харчування. На державному рівні необхідна розробка системи продовольчого забезпечення країни на основі реалізації відповідних програм шляхом формування продовольчого фонду [2, с.105].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що для вітчизняного аграрного сектору головною метою розвитку має стати його розвиток як високоефективного, конкурентноспроможного на внутрішньому і зовнішньому ринках, що забезпечить продовольчу безпеку держави, виробництво високоякісної сільськогосподарської продукції, надійну основу соціально-економічного розвитку українського села. Вважаємо, що перспективними напрямами наукових розвідок з даної проблеми повинні бути дослідження питань розробки стратегії й конкретних механізмів входження національної агропродовольчої системи у глобальний простір.

Література

1. Безуглий М.Д. Виступ на Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні орієнтири розвитку аграрного сектору України до 2020 року» / М.Д.Безуглий // Економіка АПК. – 2012. – № 10. – С. 7–12.

2. Кирилов Ю.Є. Методологічні орієнтири розвитку аграрного сектору України в умовах глобалізації / Ю.Є.Кирилов // Економіка АПК. – 2012. – № 11. – С. 104–107.
3. Ключко В.М. Шляхи підвищення ефективності АПК України / В.М. Ключко // Економіка АПК. – 2013. - № 1. – С. 45 – 48.
4. Лузан Ю.Я. Формування наукової парадигми сучасного розвитку аграрного сектору України / Ю.Я.Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 22 – 29.
5. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. Інститути та інституції у розвитку аграрної сфери економіки / М.Й.Малік, О.Г.Шпикуляк // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 169–176.
6. Пасхавер Б.Й. Сценарії розвитку агросфери / Б.Й.Пасхавер // Економіка України. – 2011. – № 11. – С. 38 – 44.
7. Пасхавер Б.Й., Молдаван Л.В., Шубравська О.В. Основні проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва / Б.Й.Пасхавер, Л.В.Молдаван, О.В.Шубравська // Економіка АПК. – 2012. – № 9. – С. 3–9.
8. Петриченко В.Ф. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року / В.Ф. Петриченко // Економіка АПК. – 2012. – № 11. – С. 3–9.
9. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: моногр. / П. Т. Саблук , О. Г. Білорус, В. І. Власов – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
10. Шубравська О.В. Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічний аспект / О.В. Шубравська // Економіка України. – 2012. – № 1. – С. 27 – 33.